

LUND UNIVERSITY

Den svåra debuten

Gustav Möller som socialminister 1924-1926

Edebalk, Per Gunnar

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Edebalk, P. G. (2019). *Den svåra debuten: Gustav Möller som socialminister 1924-1926*. (Research Reports in Social Work; Vol. 2019, Nr. 7). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

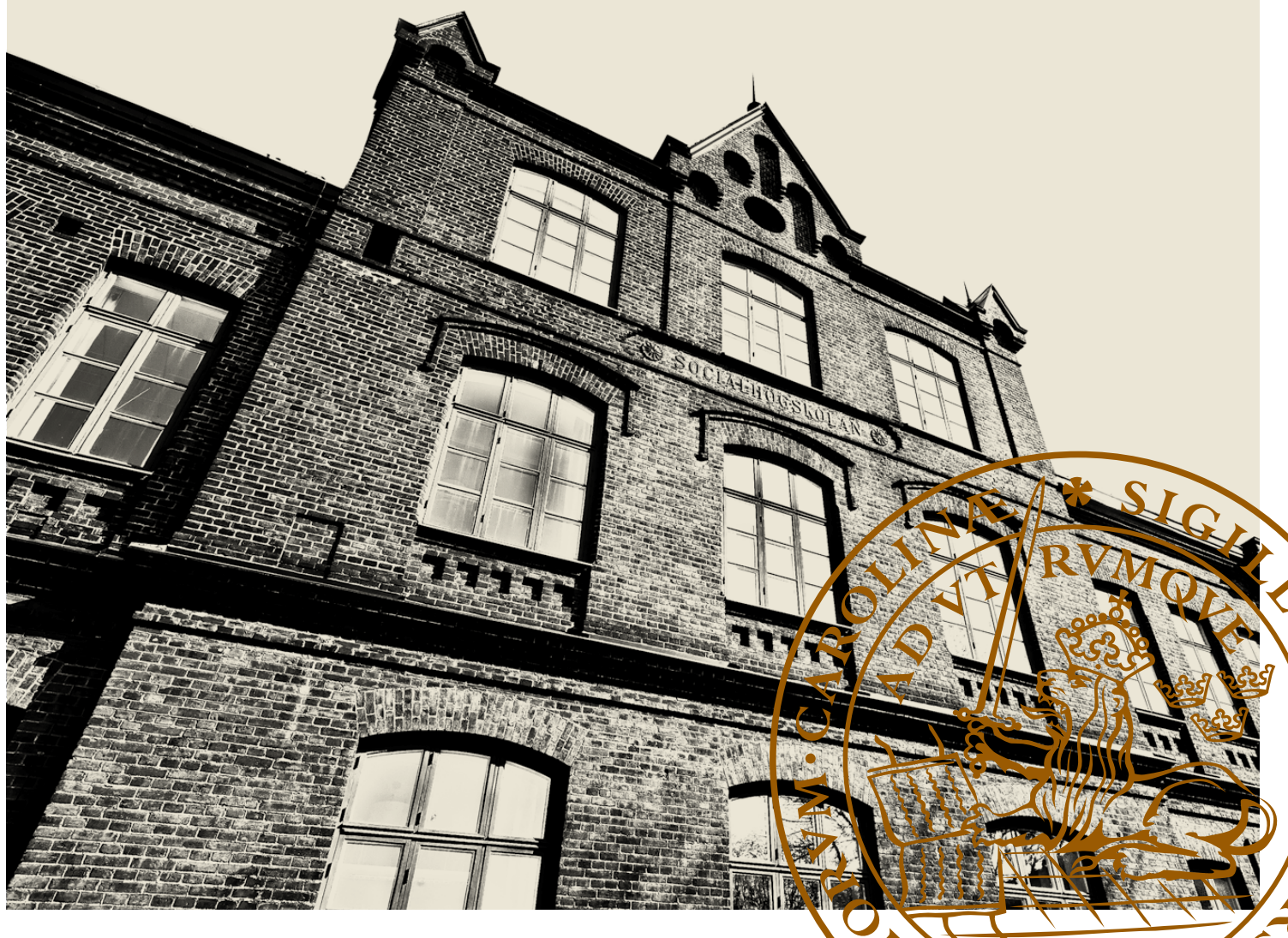
LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Den svåra debuten

Gustav Möller som socialminister 1924-1926

PER GUNNAR EDEBALK

Den svåra debuten

Gustav Möller som socialminister 1924–26

Per Gunnar Edebalk

ISBN: 978-91-7895-151-2

© Författaren och Socialhögskolan, 2019

Redaktör: Lars Harrysson

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Förord

Gustav Möller är sannolikt den socialminister som det svenska folket mest hört talas om. En rad socialpolitiska reformer efter andra världskriget bär hans signatur. Detta gäller exempelvis folkpensionen, barnbidraget och den sociala bostadspolitiken. Möllers dåvarande insatser, men också misslyckanden, har behandlats av olika forskare och är väl dokumenterade.

Mindre välkänt är Gustav Möllers agerande, eller mer exakt försök till reformer, under hans tid som socialminister under 1920-talet. Jag har med denna skrift sökt sammanfatta Möllers socialpolitiska agerande under denna tid.

Mina kolleger Lars Harrysson och Hans Swärd har läst en tidigare version av denna skrift och lämnat värdefulla kommentarer. Till dessa riktas ett varmt tack.

Lund i maj månad 2019

Per Gunnar Edebalk

Innehåll

Inledning	5
Arbetslöshetsförsäkringen	8
Pensionsförsäkringen.....	12
Sjukförsäkringen	14
Olycksfallsförsäkringen	17
Moderskapsunderstöd	19
Gustav Möller och fattigvårdsinspektören	21
Möller och Stripa	23
Avslutande synpunkter	25
Referenser	28

Inledning

Gustav Möller (1884–1970) var 1900-talets mest uppmärksammade socialpolitiker i Sverige. Som socialminister ledde han ett omfattande socialt reformarbete under 1930-talet med bland annat en ny arbetslöshetspolitik och arbetslöshetsförsäkring, en påbörjad social bostadspolitik, förbättrade pensioner och olika åtgärder inom det som då kallades befolkningspolitik. Efter andra världskriget finner vi reformer som exempelvis allmän folkpension, allmänna barnbidrag och en utvidgad bostadspolitik. Men Möller var också socialminister under cirka 20 månader åren 1924–26. Hans insatser och reforminitiativ då har inte fått någon större uppmärksamhet. I denna skrift behandlas Möllers insatser under hans första socialministerperiod.

Socialdepartementet under 1920-talet och fram till 1947 var ett synnerligen brett departement, som utöver socialpolitiska och arbetsmarknadspolitiska frågor även ansvarade för frågor såsom länsstyrelser och polisväsende som senare kom att ligga under ett inrikesdepartement. I texten gör jag därför en avgränsning till sociala trygghetsfrågor, det vill säga främst socialförsäkringar. Det är den sociala tryggheten, som framför allt har associerats med politikern Gustav Möller.

Skriften bygger främst på riksdagstryck och andra offentliga publikationer, Möllers egna, relativt korta, skrifter samt olika vetenskapliga skrifter som behandlar den aktuella tidsperioden. Ett problem med att studera Gustav Möller och hans insatser är att han inte efterlämnat någon sammanhängande biografi eller något större verk om sitt socialpolitiska tänkande. Det enda större arbete som behandlar Gustav Möllers liv har skrivits av Nine Christine Jönsson och Paul Lindblom (1987). Deras bok har sin tyngdpunkt på privatlivet och behandlar därför Möllers socialpolitiska ambitioner endast på ett ytligt plan.

Gustav Möller föddes i Malmö, där han tidigt engagerade sig i den socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Han kom att tillhöra den andra generationens ledande socialdemokrater tillsammans med bland andra Per-Albin Hansson, Rickard Sandler och Ernst Wigforss. År 1918 kom han in i riksdagen där han stannade till 1954. Utöver den första korta socialministertiden i mitten av 1920-talet var han, med ett par kortare uppehåll, chef för socialdepartementet under perioden 1932–1951. Möller var Socialdemokraternas partisekreterare 1916–1940 och ledamot i partistyrelsen 1916–1956.

Enligt Per Nyström, Möllers statssekreterare 1945–50, blev Möller intresserad av socialpolitik efter att ha bevistat den Skandinaviska arbetarkongressen i Köpenhamn 1920 (Nyström 1983). Han träffade där de danska Socialdemokraterna Carl Valdemar Bramsnæs och Karl Kristian Steincke. Dessa hade utformat ett socialpolitiskt program som skulle stärka arbetarklassen fysiskt och intellektuellt och göra den förberedd att ta över den politiska ledningen i ett land. Steincke, som senare skulle bli Danmarks socialminister, hade bland annat ställt upp en stark rättvisepincip inom socialpolitiken. Enligt den skulle behövande kunna göra gällande en tvingande rätt gentemot det allmänna. Socialpolitiska stöd skulle utgå när i lag fastställda kriterier föreligger och i det sociala trygghetssystemet gällde detta exempelvis för sjukförsäkring, barnbidrag, arbetslöshetsförsäkring och ålderspensioner. Ersättningar skulle utgå som medborgerliga rättigheter och i princip vara skattefinansierade. Detta var något som i hög grad påverkade Gustav Möller och, enligt Nyström, betraktade han hela sitt liv danskarna som sina läromästare.

Möller tillträdde som socialminister den 18 oktober 1924 i Hjalmar Brantings tredje regering. Efter Brantings sjukdom och död i början av år 1925 blev Rickard Sandler statsminister. Socialdemokraterna hade vid 1924 års riksdagsval haft framgångar och kunde bilda regering med parlamentariskt stöd från de frisinnade och deras ledare Carl Gustav Ekman. Valets huvudfråga hade varit nedrustningen av försvaret och i denna fråga fanns ett visst samförstånd mellan de frisinnade och Socialdemokraterna. Men sociala spörsmål fanns också med i det socialdemokratiska valprogrammet (Möller 1924). Det viktigaste var att bevaka att lagen om åtta timmars arbetsdag skulle förlängas efter 1926, då det dåvarande provisoriet skulle löpa ut. Inom den sociala tryggheten borde främst av allt en arbetslöshetsförsäkring införas.

Sveriges återgång till guldmyntfot till förkrigsparitet efter världskriget och då rådande inflation krävde en kostnadsanpassning, det vill säga deflation. Den resulterade i svår arbetslöshet, åtskilliga konflikter på arbetsmarknaden och hårda statliga budgetkrav (Schön 2014). Den socialdemokratiska minoritetsregeringen tillträdde i en tid då Sverige hade rest sig från de värsta åren av deflationskrisen i början av 1920-talet. Men arbetslösheten var fortsatt hög och följande den tidens doktrin att statsbudgeten skulle vara balanserad

ställdes krav på återhållsamhet med statsutgifterna. En besparingskommitté tillsattes av Ernst Tryggers högerregering år 1923 och kommittén presenterade sitt betänkande i januari 1925 (SOU 1925:8). Sedan försommaren 1924 arbetade en annan utredning med frågan om hur arbetslöshetshjälpen skulle permanentas nu när den värsta krisarbetslösheten var över. Denna utredning presenterade sitt betänkande i juli månad 1925. Bland annat dessa två utredningar gav utgångspunkt för Gustav Möllers agerande.

Arbetslöshetsförsäkringen

I slutet av år 1915 hade den så kallade Socialförsäkringskommittén tillsatts. Den skulle i första hand utreda frågan om en allmän sjukförsäkring men också en arbetslöshetsförsäkring. Ett betänkande om arbetslöshetsförsäkring presenterades i slutet av år 1922 (SOU 1922:59).

Den svåra deflationskrisen alldeles i början av 1920-talet ledde till hög arbetslöshet och årsgenomsnittet för åren 1921 och 1922 kom enligt den dåvarande arbetslöshetsstatistiken att ligga klart över 20 procent. Vid tiden för deflationskrisen hade 20 av LO:s 41 fackförbund upprättat egna arbetslöshetskassor (Edebalk 1996). Den höga arbetslösheten tärde på och tömde förbundens arbetslöshetskassor. Landsorganisationen började agera aktivt och krävde statligt stöd till arbetslöshetskassorna (LO 1922). I riksdagen sökte Socialdemokraterna förgäves påskynda frågans lösning (Protokoll AK 1921:4; Protokoll FK 1922:42).

I samband med deflationskrisen utvecklades en stram statlig arbetslöshetspolitik, som i sina huvuddrag kom att gälla fram till krisuppgörelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet efter 1932 års val. En fyllig beskrivning av arbetslöshetspolitiken i början av 1920-talet ges i Lindeberg (1968). Inom arbetslöshetshjälpen prövades det individuella hjälpbehovet från fall till fall och eventuella hjälpbelopp (kontantstöd eller löner vid nödhjälpsarbeten) var låga. Denna restriktivitet motiverades med att hjälpen inte skulle öka arbetslösheten eller stärka de arbetslösas motståndskraft mot lönesänkningar. Lönesänkningar sågs som viktiga för att öka sysselsättningen. Arbetslöshetshjälpens konstruktion implicerar en strikt statlig neutralitet gentemot parterna på arbetsmarknaden.

Det betänkande som Socialförsäkringskommittén presenterade 1922 byggde på statligt stöd till fackförbundens arbetslöshetskassor och på de principer som i övrigt gällde inom arbetslöshetshjälpen. Dagersättningen var låg, nödhjälpsarbete betraktades som ”lämpligt arbete” och den som vägrade delta i ett sådant var inte ersättningsberättigad. De socialdemokrater som ingick i kommittén reserverade sig mot olika delar i förslaget bland annat mot möjligheten att hänvisa arbetslösa till nödhjälpsarbeten.

När betänkandet presenterats gick Socialdemokraterna till offensiv. Under en kort period i början av 1920-talet hade Socialdemokraterna regeringsmakten och det förväntades en proposition om statsbidrag till arbetslöshetskassorna. Den socialdemokratiska regeringen avgick emellertid våren 1923 efter ett nederlag rörande konfliktdirektiven inom arbetslöshetshjälpen. I stället kom man efter en omarbetning av utredningsförslaget att under 1924 års riksdag gå fram motionsvägen (Motion FK 1924:133; Motion AK 1924:276). Gustav Möller var en av sex undertecknare av motionen. Någon framgång nåddes emellertid inte i riksdagen. Socialdemokraterna var i minoritet.

Den tidigare nämnda utredningen om hur arbetslöshetshjälpen skulle permanentas efter krisarbetslösheten presenterades sommaren 1925 (SOU 1925:29). De sakkunniga föreslog att den tidigare provisoriska arbetslöshetshjälpen skulle göras permanent och att den arbetslöses hjälpbehov således skulle prövas från fall till fall. De två socialdemokraterna i utredningen lämnade ett särskilt yttrande, i vilket rätten till arbetslöshetshjälp hävdades. Eftersom utredningen inte uttryckligen behandlat arbetslöshetsförsäkringen borde en ny utredning tillsättas. Nu hade Socialdemokraterna återkommit i regeringsställning och i oktober 1925 tillkallade Gustav Möller två sakkunniga för att inom Socialdepartementet utarbeta ett förslag som skulle ge ett underlag till en proposition. De sakkunniga arbetade snabbt och redan i december tillkallade Möller en granskningsnämnd bestående av femton personer, som skulle granska förslaget. Granskningsnämnden omfattade representanter för olika partier och intressegrupper och syftet var uppenbarligen att få fram ett kompromissförslag som en riksdagsmajoritet kunde stödja. Att Möller forcerade frågan för att kunna lägga fram en proposition till 1926 års riksdag framgår av 1926 års statsverksproposition (Proposition 1926:1 femte huvudtiteln s. 15).

Inom granskningsnämnden hade emellertid starka synpunkter framförts att ekonomiskt svaga och dåligt organiserade grupper främst inom jordbruket och skogsbruket inte skulle få hjälp av en frivillig arbetslöshetsförsäkring. En sådan försäkring skulle framför allt gynna industrins arbetare, som var väl organiserade. Vissa menade dessutom att arbetsgivarna borde vara med och betala. De frisinnade, vars stöd behövdes för ett positivt riksdagsbeslut, förklarade att de inte kunde stödja en proposition (Möller 1928). Besvikelsen

blev stor inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen och inom fackföreningsrörelsen (Wigforss 1951). I tidskriften *Metallarbetaren* (1926:11 s.1) kommenterades beslutet i följande ordalag: ”Arbetarna hade troligen hellre sett att regeringen fällts på en proposition i frågan, än att regeringen skall sitta kvar och de arbetslösa alltjämt vänta på en lösning”.

Möller insåg att om de frisinnades önskemål skulle tillgodoses torde arbetslöshetsförsäkringen bli obligatorisk. I stället för en väntad proposition tillsatte Möller en ny utredning, som bland annat skulle pröva frågan om en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Förhoppningen var att förslag skulle kunna framläggas till 1927 års riksdag.

Det blev alltså ingen proposition till riksdagen och Möller var medveten om att det inte fanns någon riksdagsmajoritet för ett positivt beslut. Borgarnas motstånd mot att stärka fackföreningsrörelsen var vid den här tiden kompakt, inte minst beroende på de många konflikterna på arbetsmarknaden. Den av Gustav Möller tillsatta utredningen presenterade sitt betänkande år 1928 (SOU 1928:9) när Socialdemokraterna återigen lämnat regeringsmakten.

1928 års betänkande innehåller utarbetade förslag både till en obligatorisk och till en frivillig försäkring. Samtliga sakkunniga var dock överens att *om* en arbetslöshetsförsäkring skulle införas så borde den vara obligatorisk. Ett stort problem var att den stora gruppen lant- och skogsarbetare inte omfattades i förslaget. De sakkunniga var här överens om att denna uteslutna grupp hade behov av försäkringskydd, men administrativa överväganden som relativt höga kostnader i samband med kontroll och uppbörd av avgifter hade motiverat uteslutningen.

Negativa erfarenheter från utländska obligatoriska system ledde omkring år 1930 till att obligatorielinjen kom i vanrykte och det skulle dröja fram till 1934 innan riksdagen fattade ett beslut om statlig arbetslöshetsförsäkring efter det att Gustav Möller lagt en proposition (Proposition 1934:38). Beslutet, som togs med frisinnat stöd, innebar statlig subventionering till fackliga arbetslöshetskassor, men statsbidraget och ersättningsvillkoren blev så strama att de flesta fackförbund avstod från att ingå i det statliga systemet. Gustav Möller uttryckte trots allt en tillfredsställelse över att försäkringsprincipen, med dess rättighetsbegrepp, hade kunnat genomföras (Protokoll FK 1934:37). Först på 1940-talet blev statsbidrag och villkoren i övrigt

förbättrade och då kunde den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen påbörja en expansion (Edebalk 1996).

Pensionsförsäkringen

Frågan om ålderspensionering hade på allvar diskuterats i Sverige sedan år 1884. Startskottet var en riksdagsmotion från den liberale riksdagsmannen Adolf Hedin (Motion AK 1884:11). Det dröjde emellertid närmare tre decennier innan det blev en reform när riksdagen år 1913 fattade ett beslut om att införa allmän pensionsförsäkring (Proposition 1913:126).

Den allmänna pensionsförsäkringen omfattade i allt väsentligt hela folket. Pension skulle utgå till den som var oförmögen till arbete på grund av invaliditet eller som uppnått 67 års ålder. Försäkringen bestod av två delar:

1. En avgiftspension, finansierad med egenavgifter som utgick efter taxerad inkomst. Pensionens storlek var relaterad till värdet av inbetalda avgifter.
2. En skattefinansierad inkomstprövad tilläggspension, som var ett tillägg till avgiftspensionen. Tilläggspensionen hade till syfte att snabbt få bort invalider och åldringar från fattigvården.

Pensionsförsäkringen var den första generella socialförsäkringen i Sverige. Ett syfte med försäkringen var att minska behovet av fattigvård för gamla och orkeslösa och inte minst att därigenom kunna lätta en ekonomisk börda för glesbygdskommunerna. Pensionerna var små, men det gjordes klart att förbättringar skulle komma.

Avgiftspensionen skulle ge rimliga pensioner först i en mycket avlägsen framtid så i realiteten blev det tilläggspensionen som fick någon socialpolitisk betydelse. Pensionen blev emellertid urgröpt under krigsårens inflation och strax efter kriget kom hög arbetslöshet och offentliga budgetnedskärningar. De redan i utgångsläget små pensionerna blev realt sett ännu mindre och många pensionärer tvingades komplettera sin pension med fattigvårdsunderstöd (Elmér 1960).

Den år 1923 tillsatta besparingskommittén (SOU 1925:8) föreslog för pensionsförsäkringen att avgiftsdelen skulle öka och tilläggspensionen reduceras. Eftersom avgiftspensionen skulle få märkbar effekt först långt fram i tiden medan tilläggspensionen skulle reduceras med omedelbar verkan skulle förslaget innebära en påtaglig försämring för de existerande pensionärerna. Socialminister Gustav Möller

hade inte mycket till övers för det förslaget. Det lämnades utan åtgärd och det stred helt mot hans uppfattning.

Gustav Möller hann inte med att ta ett initiativ till förnyad utredning i pensionsfrågan under sin första socialministertid. Möllers syn på och intresse för pensioner framgår i hans valbroschyr inför 1926 års val. Han förordade en fullständig omläggning av avgiftspensionen. I broschyren hänvisas till Danmark, som hade en skattefinansierad pension, och detta var en förebild. Pensionen måste förbättras så att åldringar kunde befrias från fattigvården hette det. För Socialdemokraterna hade pensionsfrågan nu blivit ett viktigt politiskt krav.

I en riksdagsmotion, utarbetad av Möller, men framlagd som en gruppmotion år 1928, tar Möller ett initiativ i pensionsfrågan (Motion 1928:169). Inledningsvis slås fast att den allmänna folkpensioneringens syfte är att bespara landets åldringar och invalider förödmjukelsen att behöva falla fattigvården till last. Det sägs därför vara nödvändigt med en genomgripande revision av folkpensioneringen. Frågan borde utredas enligt Möller. Vid riksdagen 1928 presenterades även en högermotion i vilken också en utredning begärdes (Motion AK 1928:229). Denna motion tog sin utgångspunkt i Besparingskommitténs betänkande. Det handlade alltså om att göra besparingar inom pensionssystemet. Riksdagen beslutade att begära en utredning och en kommitté tillsattes. Gustav Möller ingick i kommittén fram tills dess han på nytt utnämndes till socialminister hösten 1932.

År 1934 presenterades kommitténs slutbetänkande. Kommitténs förslag i korthet blev en kompromiss mellan de två förslag som lämnats under 1928 års riksdag. Den tidigare avgiftspensionen skulle omvandlas till en årlig grundpension plus tio procent av summan av de under försäkringstiden inbetalda avgifterna. Härtill kom inkomstprövade tilläggspensioner motsvarande i stort sett den tidigare tilläggspensionen, och en viktig nyhet var en dyrortsgradering av dessa tilläggspensioner. Under Möllers ledning genomfördes i stort sett denna reformering åren 1935 och 1937 (Proposition 1935:217; Proposition 1937:15).

Sjukförsäkringen

Sjukkassor med bestämda avgifter och förmåner hade bildats i Sverige redan på 1700-talet. En snabb utveckling av sjukkasserörelsen skedde under senare halvan av 1800-talet och år 1891 beslutade riksdagen om ett blygsamt statsbidrag till sjukkassorna. År 1910 förbättrades bidragen till sjukkassorna. För en fyllig beskrivning av sjukkasserörelsens historia hänvisas till Johansson (2003).

Även om utvecklingen av sjukkasserörelsen hade varit positiv så stod majoriteten av den vuxna befolkningen utanför sjukförsäkringen. Ett annat problem var att kassorna konkurrerade med låga avgifter. Följaktligen blev ersättningar låga och kassornas finansiella ställning svag. I samband med behandlingen av en obligatorisk olycksfallsförsäkring, en yrkesskadeförsäkring, år 1915 konstaterade regeringen att det borde finnas en allmän och obligatorisk sjukförsäkring som kunde ta hand om korta och mindre arbetsskadefall. En utredning tillsattes som presenterade ett enhälligt betänkande 1919 (Socialförsäkringskommittén 1 1919). Kommittén föreslog att en allmän och obligatorisk sjukförsäkring skulle införas. Försäkringens förmåner skulle utgöras av sjukpenning, läkarvård, läkemedel och moderskapshjälp. Sjukpenning skulle utgå enligt inkomstbortfallsprincipen och motsvara $2/3$ av inkomstförlusten. Detta belopp hade anpassats till olycksfallsförsäkringen så att en samordning skulle bli möjlig. Cirka $2/3$ av försäkringens kostnader föreslogs finansierade av de försäkrade själva och resten med skattemedel. Kommittén föreslog att kommunala monopolsjukkassor skulle administrera försäkringen. De redan befintliga sjukkassorna skulle följaktligen slås samman till en kassa per kommun.

Idén om en allmän och obligatorisk sjukförsäkring var starkt politiskt förankrad strax efter första världskrigets slut. Men så kom de samhällsekonomiska problemen alldeles i början av 1920-talet. Sjukförsäkringen behandlades av Besparingskommittén, som ansåg det omöjligt att införa en allmän och obligatorisk sjukförsäkring av ekonomiska skäl. Men den skadliga konkurrensen mellan sjukkassorna borde elimineras enligt kommittén. Detta skulle ske genom att man inrättade sjukkassor som fick monopol inom ett visst geografiskt område, vanligtvis en kommun. Till 1925 års riksdag väcktes ett par motioner om höjda statsbidrag till sjukkassorna (Motion AK 1925:49: Motion AK 1925:45). Men enligt riksdagsmajoriteten

skulle det inte bli höjda statsbidrag förrän en omorganisering skett av sjukkasserörelsen (Johansson 2003).

Gustav Möller var en varm företrädare för en enhetskassereform. Det var inte bara frågan om att eliminera en skadlig konkurrens kassorna emellan. Det gällde också att få en enhetlig organisation som kunde samverka med övriga socialförsäkringar.

Möller tog upp frågan till behandling på Socialdepartementet. Han tillsatte en tremannagrupp som skulle lämna förslag till en proposition och lät härefter en grupp om 13 personer granska förslaget till enhetskassor och höjda statsbidrag. Höjda statsbidrag var smörjmedlet för att skapa incitament för att kassorna skulle gå samman. Resultatet blev två propositioner (Proposition 1926:113; Proposition 1926:117), som dock inte accepterades av riksdagen (Riksdagens skrivelse 1926:348).

Det fanns här ett stort och komplicerat problem (Johansson 2003). I princip fanns två slags sjukkassor nämligen lokalsjukkassor och rikssjukkassor. Lokalsjukkassorna hade flest medlemmar, men rikssjukkassorna var mest expansiva. Det var lokalsjukkassorna som förordat en allmän och obligatorisk sjukförsäkring och ett enhetskasssystem. Rikssjukkassorna å sin sida svarade här för ett hårdnackat motstånd. Rikssjukkassorna hade en stark utbredning i glesbygdskommuner, där det praktiskt taget inte fanns några lokalkassor. Häri genom hade rikssjukkassorna ett trumfkort. De hotade med att ställa sig utanför det statliga systemet så att det inte skulle bli en statsunderstödd försäkring i glesbygdsområdena.

Riksdagen menade år 1926 att Möller hade gått alldeles för hårt fram mot rikssjukkassorna och att frågan måste utredas på nytt så att rikssjukkassorna kunde införlivas i en ny organisation. Möller accepterade att en ny utredning skulle tillsättas och han närde en förhoppning om att detta skulle ge ett positivt resultat (Protokoll FK 1926:38 s. 55; Protokoll AK 1926:39 s. 60).

Ett positivt resultat dröjde emellertid. Olika lösningar presenterades och förkastades de följande åren och gemensamt för förslagen var att någon form av monopolsjukassor skulle införas. Det gällde alltså att få bort splittringen inom sjukkasserörelsen, men inom sjukkasserörelsen var man inte överens om hur en slutlig lösning skulle se ut. Höjda statsbidrag ställdes i utsikt, men först år 1931 kunde en reform genomföras efter en proposition från den Ekmanska regeringen (Proposition 1931:75). Monopolsjukassor med statsbidrag, så kallade

erkända sjukkassor, men fortfarande med frivilligt medlemskap blev följden. Lösningen innebar att lokala kassor slogs samman till lokalsjukkassor, som fick monopol inom i princip en kommun. Dessa kassor skulle ta hand om kortare sjukdomsfall. Härjämte tillkom centralsjukkassor som svarade för längre sjukdomstider. Centralsjukkasornas område omfattade i princip ett landsting och rikssjukkassorna skulle omvandlas till sådana kassor.

En obligatorisk sjukförsäkring fanns inte på den aktuella politiska dagordningen, men många däribland Gustav Möller, såg reformen som en förutsättning för en framtida allmän och obligatorisk sjukförsäkring. Detta skulle dock dröja till år 1955.

Olycksfallsförsäkringen

År 1916 beslutade den svenska riksdagen om en försäkring avseende olycksfall i arbete (Edebalk 1996). Försäkringen omfattade i stort sett samtliga löntagare, finansiering skedde med arbetsgivaravgifter och ersättningen utgick efter den så kallade inkomstbortfallsprincipen. Olycksfallsförsäkringen var för sin tid en mycket modern försäkring. För administrationen svarade Riksförsäkringsanstalten, men även ömsesidiga arbetsgivarbolag skulle få meddela försäkring. Dessa bolag byggde på grundsatsen om delägarnas obegränsade personliga ansvar. Från fackligt håll var man negativ till dessa arbetsgivarbolag. Med dem, menade man, blev försäkringen mindre betryggande, och eftersom dessa försäkringsbolags intressen sammanföll med arbetsgivarnas fanns risk för snäva tolkningar och sämre ersättningar till skadade arbetstagare.

Då Besparingskommittén presenterade sitt betänkande fanns tolv ömsesidiga bolag som omfattade ungefär en tredjedel av arbetarna (SOU 1925:8). Enligt Besparingskommittén borde organisationen av olycksfallsförsäkringen centraliseras helt och hållet och i den nya organisationen skulle arbetsgivarna, det vill säga betalarna, ha ett avgörande inflytande. En sådan omorganisering skulle leda till sänkta kostnader, till mer enhetlig skadereglering och till bättre möjlighet till samordning med sjukförsäkringen, för vilken ett enhetskassystem föreslagits som ovan nämnts.

Efter remissbehandling tillsatte Gustav Möller två sakkunniga för att utarbeta ett utkast till ny organisation, varefter en granskningsnämnd om tio personer tillkallades. Möller kunde härefter lägga fram en, som han såg det, väl förankrad proposition (Proposition 1926:109). Möllers förslag skilde sig på ett avgörande sätt från Besparingskommitténs. Enligt Möller skulle staten ha ett avgörande inflytande och inte arbetsgivarna.

Möller ansåg att den föreslagna organisationen inte borde vara ett traditionellt verk med dess tunga förvaltning utan det skulle vara en i fria former organiserad enhet med förebild i privata företag. Den högsta myndigheten skulle vara en stämman, där statens ledamöter utgjorde majoriteten.

Olycksfallsförsäkringen hade från början en karenstid om 35 dagar och, i avvaktan på en allmän sjukförsäkring, hade arbetsgivarna att betala sjukersättning under dessa dagar. Nu önskade Möller ta bort

karenstiden men också höja taket, den maximala dagsförtjänsten, som låg till grund för ersättningen.

Trots ett väl förankrat förslag led Möller nederlag i riksdagen (Riksdagens skrivelse 1926:346). Den enda framgången var en mindre höjning av den maximala dagsförtjänsten. För Möller var det en besvikelse att riksdagen inte accepterade hans organisationsförslag. Själv ansåg han under riksdagsbehandlingen att det var märkligt att riksdagsutskottet på praktiskt taget varje punkt erkände den kritik, som var utgångspunkten för propositionen, det vill säga att skaderegleringen var olikformig, att den organisatoriska splittringen hämmade samarbetet med övriga socialförsäkringar samt att förvaltningskostnaderna var för höga (Protokoll FK 1926:38 s. 4; Protokoll AK 1926:39 s. 13). Men utskottet och riksdagen hade menat att ett berättigat krav var att arbetsgivarna skulle ha ett bestämmande inflytande i den föreslagna organisationen. Och det var något som Gustav Möller och Socialdemokraterna inte kunde acceptera.

Möllers förslag till organisation av olycksfallsförsäkring försvann för gott från den politiska dagordningen.

Moderskapsunderstöd

Moderskapsförsäkring hade sedan år 1912 varit en frivillig förmån för sjukkassorna. I Möllers sjukkasseförslag 1926 blev moderskapsförsäkringen obligatorisk för de sjukkassor som skulle få statsbidrag. Vid sidan av detta tog Möller också upp frågan om understöd till kvinnor i industriellt arbete (Proposition 1926:112). I lagen om arbetarskydd 1912 stadgades bland annat att en kvinna som fött barn inte fick ägna sig åt industriellt arbete under de sex första veckorna efter barnsörden. Eftersom kvinnor i detta fall förhindrades från att arbeta borde de få ett skattefinansierat understöd enligt Möller. Möllers förslag byggde på att kvinnorna skulle ha en rätt till ersättning motsvarande en socialförsäkringsrättighet och att ersättningen skulle svara mot den ersättning, som utgick enligt olycksfallsförsäkringen. I likhet med övriga frågor underställdes förslaget en granskningsnämnd för att få en förankring i riksdagen. Granskningsnämnden var enhällig.

Än en gång blev det emellertid stopp (Riksdagens skrivelse 1926:347). Enligt riksdagsutskottet borde det utredas om fler än arbetande kvinnor inom industrin skulle omfattas och detta retade Gustav Möller. Man kan inte komma från, sade han i riksdagen, att arbetarskyddslagen uttryckligen förbjuder arbete under viss tid. Och varför skall man uppskjuta ett beslut för dessa kvinnor, därför att det finns andra som kan behöva ett liknande understöd. Särskilt retade Möller sig på att några personer i den enhälliga granskningsnämnden också satt i utskottet och stod bakom utskottets utlåtande (Protokoll FK 1926:38; Protokoll AK 1926:39).

Det som tydligen påverkat utskottet var en motion med den frisinnade Gerard Halfred von Koch som första namn (Motion FK 1926:300). Motiveringen i motionen känns igen från pensionsstriden inför beslutet om allmän pensionsförsäkring 1913. Då var von Koch en ledande företrädare för det så kallade "fattigvårdsfolket". Det handlade den gången om att bekämpa tilläggspensionen inom den allmänna pensionsförsäkringen. Enligt fattigvårdsfolket borde tilläggspensionen inte vara en försäkringsliknande rättighet utan ett behovsprövat understöd hanterat av fattigvården.

Enligt von Kochs motion skulle Möllers förslag om understöd leda till onödiga kostnader, som hellre borde användas för att bereda även

andra behövande barnaföderskor understöd. Av kvinnorna, som avsågs enligt arbetarskyddslagen, sades 75 procent vara ogifta och här förelåg en understödsskyldighet för barnafadern. Det kunde alltså bli så att kvinnor som fick barn kunde få ersättning både från barnafadern och från staten. Ett understöd borde bygga på behovsprincipen och en rätt för det allmänna att av fadern ta ut ersättning på samma sätt som gällde för lämnad fattigvård. Understödet borde hanteras av barnavårdsnämnden.

Resultatet blev ännu en motgång för Gustav Möller och han dolde inte sin besvikelse över utgången (Protokoll FK 1926:38). Först år 1931 kunde riksdagen efter en frisinnad proposition och med socialdemokratisk och frisinnad majoritet fatta ett positivt beslut om moderskapsunderstöd i samband med sjukförsäkringsreformen (Proposition 1931:75). De erkända sjukkassorna ålades att lämna moderskapshjälp till sina medlemmar. För de kvinnor som inte var medlemmar i någon sjukkassa och hade mycket låga inkomster infördes ett enhetligt, skattefinansierat moderskapsunderstöd som skulle administreras av sjukkassorna. Detta svarade inte mot den ambition som Möller haft, men han såg det som en acceptabel lösning.

Gustav Möller och fattigvårdsinspektören

År 1918 hade riksdagen fattat beslut om en ny fattigvårdslag (Proposition 1918:135). Enligt lagen inrättades en tjänst som statlig fattigvårdsinspektör och den förste innehavaren av tjänsten blev Gerard Halfred von Koch. Tjänsten som fattigvårdsinspektör placerades på Civildepartementet och från den 1 juli 1920 på det nyinrättade Socialdepartementet. Här verkade von Koch till 1938, då han gick i pension. Det var en märklig placering eftersom statliga inspektörer i övrigt tillhörde ett ämbetsverk, men vid tiden för fattigvårdslagets tillkomst fanns inget självklart verk där fattigvårdsinspektören kunde placeras (Edebalk 2017).

Som fattigvårdsinspektör hade von Koch en stark ställning genom sin departementsplacering. Han var dessutom liberal och frisinnad riksdagsman (1915-1926) och ledamot i Statens Arbetslöshetskommission (1914-1923). Som fattigvårdsinspektör kunde han lämna remissyttranden, som inte alltid svarade mot departementschefens åsikter och som riksdagsman kunde han i riksdagen direkt motarbeta sin departementschef.

Efter von Kochs död år 1948 ägnades ett minnesnummer över hans gärning i tidskriften *Kooperatören* (1948:6). En av skribenterna var socialminister Gustav Möller. Möller menade att von Kochs förnämsta insatser gällde en humanisering av fattigvården och en omstöpning av den samhällseliga barnavården. På dessa områden blev han en banbrytare. Men, skriver Möller, von Koch var en svuren anhängare av individuell behovsprövning och han blev mera en åskådare än en deltagande i det socialpolitiska nyskapandet de sista 15 åren. Det är inte svårt att finna exempel på vad Möller syftade på.

Ett exempel rör von Kochs verksamhet i Arbetslöshetskommissionen (AK). Under den mycket höga arbetslösheten i början av 1920-talet bedrev AK en ytterst stram politik gentemot de arbetslösa. von Koch avgick från AK våren 1923 sedan statsminister Hjalmar Branting uttalat missnöje med AK:s agerande (Lindeberg 1983). Några dagar härefter medverkade von Koch som riksdagsman till att fälla den socialdemokratiska regeringen. Konflikten med Socialdemokraterna ledde till att von Koch tvingades lämna riksdagen 1926. Som ledamot i riksdagens första kammare representerade han Örebro-landstinget, där hans omval var beroende av samverkan med Socialdemokraterna.

Som tidigare nämnts hade Gustav Möller år 1926 tillsatt en utredning som bland annat skulle pröva frågan om en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Knappast överraskande utsågs inte von Koch till att ingå i utredningen. Efter ett par månader, sedan Carl Gustav Ekman bildat regering, togs emellertid von Koch in i utredningen som sakkunnig. I betänkandet (SOU 1928:9) svarade han för ett på sin tid uppmärksammat förslag (Edebalk 2017). von Koch föreslog att det borde bildas gemensamma understödssamhällen, som skulle ha hand om olika delar av den kommunala hjälpverksamheten. Hjälp skulle utgå efter behovsprincipen. Socialdemokraterna fruktade att detta förslag skulle kunna genomföras av den borgerliga riksdagsmajoriteten (Lindeberg 1983). Möller såg förslaget som en form av fattigvård, som Socialdemokraterna inte kunde acceptera (Larsson 2011).

Som riksdagsman motionerade von Koch vid ett par tillfällen mot propositioner som Gustav Möller presenterat. Det gällde bland annat lån till främjande av bostadsproduktionen (Motion 1925:38) och en förändrad organisation av olycksfallsförsäkringen (Motion 1926:296). Det berodde knappast på von Kochs insatser att Möller förlorade i dessa frågor. Vid ett tillfälle lyckades emellertid von Koch samla en riksdagsmajoritet mot sin departementschef (Andra särskilda utskottets utlåtande 1926:2). Det var när Gustav Möller hade lämnat en proposition om moderskapsunderstöd till 1926 års riksdag som diskuterats ovan.

På 1920-talet aktualiserades en flyttning av fattigvårdsinspektören till Socialstyrelsen. von Koch spjärnade emot och först 1938 kunde Gustav Möller genomföra förflyttningen (Edebalk 2017). Samma år gick von Koch i pension.

Gustav Möller och Gerard Halfred von Koch personifierade två olika socialpolitiska ideologier. 1920-talet representerade en brytning mellan dessa ideologier. Socialdemokratin sökte generella lösningar på sociala problem medan den parlamentariska majoriteten i stor utsträckning vilade på den individuella behovsprövningens princip. På 1930-talet ökade det politiska intresset för generella reformer och det är signifikativt att Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, där von Koch varit både ordförande och vice ordförande, började ta avstånd från hans fattigvårdsideologi. Det borde, menade förbundet, skapas mer värdiga alternativ till fattigvården (Edebalk 2017).

Möller och Stripa

Till socialministerns ansvarsområde hörde arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden under 1920-talet kännetecknades av en mycket hög konfliktaktivitet och Möller fick i riksdagen frågor om hur arbetsfreden skulle gynnas eller hur han som ansvarig också för polisen såg på trakasserier av arbetsvilliga (se exempelvis Protokoll FK 1925:37 och AK 1925:7). Klimax nåddes vid behandlingen av den så kallade Stripakonflikten.

I korthet innebar konflikten att syndikalister startat en blockad mot gruvan i Stripa våren 1925. Arbetsgivaren önskade arbetskraft till gruvan och i mars 1926 förklarade Arbetslöshetskommissionen att det inte förelåg hinder att hänvisa arbetslösa till gruvan. Kommissionen motiverade sitt beslut med att arbetsgivarsidan förklarat sig beredd att betala samma löner vid Stripagruvan som i riksavtalet för gruvfälten i övrigt. Beslutet överklagades till regeringen, som uppdrog åt Arbetslöshetskommissionen att verkställa en ny utredning. Än en gång menade kommissionen att den inte funnit anledning att frånga sitt beslut. Den socialdemokratiska regeringen ansåg att hänvisning av arbetslösa till konfliktdrabbad arbetsplats inte ingick i konfliktdirektiven för arbetslöshetshjälp. Hänvisning av arbetslösa borde därför inte äga rum och kommissionen skulle än en gång pröva frågan. Konfliktdirektiven i den tidens arbetslöshetspolitik var emellertid svårtolkade.

Frågan hamnade på riksdagens bord och statsutskottet skärpte konfliktdirektiven enligt Socialdemokraternas åsikt (SU 1926:168). Enligt utskottet var det emellertid fråga om ett förtydligande av konfliktdirektiven. Alla yrkets arbetslösa på orten skulle avstängas från arbetslöshetshjälp och Arbetslöshetskommissionens beslut skulle genast verkställas. Efter långa debatter i riksdagen i juni 1926, där Gustav Möller var starkt engagerad, följde riksdagen utskottets förslag (Riksdagens skrivelse 1926:344). Regeringen valde att avgå. Gustav Möller var starkt engagerad i debatten (Möller 1926a och b) och det är i det sammanhanget som statsminister Rickard Sandler fällde det välbekanta yttrandet: ”det är bättre att regeringen faller än att regeringsmakten lämnas att förfalla” (Protokoll AK 1926:44 s.29).

Senare avslöjades att Möller motsatt sig en regeringskris. Möller hade förordat en kompromiss eftersom en regeringskris skulle avbryta

den reformpolitik som han inlett och för vilken han hoppats på frisinnat stöd. Enligt vad Åke Elmér uppger i sin avhandling hade Möller varit beredd att diskutera en kompromiss om Stripadirektiven om de frisinnade ville gå med på en utredning om förbättring av folkpensionen (Elmér 1960). Det blev dock aldrig några förhandlingar bland annat på grund av motstånd från finansminister Ernst Wigforss (Isaksson 2002).

Tage Erlander behandlade Möller och Stripakonflikten både i sina memoarer (Erlander 1972) och i en tidskriftsartikel (Erlander 1981). I april 1926 hade Möller besökt Lund och haft ett långt nattligt samtal med Erlander. Enligt Möller gällde konflikten tolv syndikalister som aldrig visat någon solidaritet med arbetarrörelsen. För deras skull måste det påbörjade reformarbetet avbrytas.

För Gustav Möller handlade det, enligt Erlander, om dubbla lojaliteter. Skulle lojaliteten med gamla och sjuka bestämma handlandet eller skulle man vara lojal mot arbetarrörelsens solidaritetsprinciper. Möller tog en annan ställning än partiledningen. Men då partiledningen fattat sitt beslut böjde sig Möller lojalt och han kom utåt sett att framstå som den drivande kraften i en konfrontationspolitik som han helst velat undvika.

Man kan fråga sig hur realistisk Möllers syn på det fortsatta reformarbetet var. Han hade misslyckats med sina förslag och propositioner, men inte fått definitiva avslag. Det var ett fortsatt utredande som behövdes enligt riksdagen och Möller hade sett fram mot reformer under 1927 års riksdag. Men för detta behövdes parlamentariskt stöd från de frisinnade. De frisinnades ledare Carl Gustav Ekman var den tidens regeringsmakare, riksdagens vågmästare och ordförande i det särskilda utskott som i riksdagen behandlade Möllers propositioner (Svensson 1972). Ekman använde Socialdemokraterna för att få ett nedrustningsbeslut 1925, men i övrigt gavs inget stöd i socialpoliska frågor. Ekman bidrog till att störta den socialdemokratiska regeringen i juni 1926 och i den följande regeringen blev han statsminister. Möllers förhoppning att med frisinnad hjälp genomdriva sociala reformer under andra halvan av 1920-talet verkar knappast välgrundad.

Avslutande synpunkter

Före socialministertiden 1924-26 framstår inte Gustav Möller som en stark förespråkare för sociala trygghetsfrågor. Han motionerade och yttrade sig i skiftande frågor som inte hade beröring med socialpolitik. Engagemang visade han i vissa mer sociala spörsmål som till exempel försvar av lagen om åtta timmars arbetstid (Protokoll FK 1923:3), arbetslöshetshjälp vid arbetskonflikt (Protokoll FK 1923:21) och om lån till främjande av bostadsproduktionen (Motion FK 1924:256). Under riksdagen våren 1924 fanns hans namn på 25 motioner i skiftande ämnen. Endast en av dessa tillhör det jag här i skriften inkluderar i begreppet social trygghet. Det gällde den tidigare nämnda motionen om statsbidrag till arbetslöshetskassor, där LO-ordföranden Arvid Thorberg var första namn och Möller en av sex undertecknare (Motion 1924:133). Uppenbarligen var det partisekreteraren Gustav Möller som då agerade, inte socialpolitikern Möller.

Det är först som socialminister under perioden 1924–26 som Gustav Möller offentligen framträder som en aktiv socialpolitiker. Hans starka engagemang i sociala trygghetsfrågor framgår av reformförsöken under 1926 års riksdag och inte minst av hans inställning i samband med Stripakonflikten. Att det var tunga år råder det ingen tvekan om. Återgången till guldmyntfot till förkrigsparitet krävde kostnadsanpassningar, som resulterade i arbetslöshet, konflikter på arbetsmarknaden och statliga budgetåtstramningar. Att samtidigt befinna sig i en parlamentarisk minoritetssituation gjorde det svårt, för att inte säga omöjligt, för Socialdemokraterna att driva en framgångsrik social reformpolitik.

Man kan spåra vissa ideologiska drag hos Gustav Möller, som exponerades under socialministertiden och som blev än mer tydliga senare. Enligt läromästaren dansken Karl Kristian Steincke skulle sociala ersättningar utgå som en rättighet när fastställda kriterier föreligger. Detta är motsatsen till ett understöd som utgår efter individuell behovsprövning. Ett utmärkt exempel är Möllers förslag till moderskapsunderstöd, som skulle vara skattefinansierat och ge ersättningar motsvarande olycksfallsförsäkringen. Möllers förslag står här i kontrast till de behovsbaserade stöd som riksdagsmajoriteten önskade få utredda.

Ett annat exempel är Möllers försök att få ett beslut om en arbetslöshetsförsäkring i stället för den behovsledda arbetslöshetshjälp i

dåtidens Sverige. Detta var för Möller och Socialdemokraterna den viktigaste trygghetsfrågan under 1920-talet. Ett tredje exempel finner vi i pensionsfrågan, där Möller vägrade ta upp Besparingskommitténs förslag till ökad avgiftsfinansiering. Det Möller önskade var en fullständig omläggning av pensionsförsäkringen med pensioner så höga att åldringar inte skulle behöva komplettera sin pension med fattigvårdsunderstöd.

Det har omvittnats att Gustav Möller var skeptisk till den traditionella statliga byråkratin (se t.ex. Lindqvist 1990). Detta kan illustreras med Möllers agerande inför tillkomsten av Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) år 1948, något som behandlats av Bo Rothstein (2010). AMS blev inte bundet av någon precis regelstyrning och skulle inte ha några formella kompetenskrav vid personalrekrytering. Ett annat exempel finner vi inför folkpensionsreformen 1948, då det beslutades att sista överklagandeinstans inte skulle vara någon domstol utan socialdepartementet, det vill säga Möller själv (Proposition 1947:50). Möller gick här emot Socialvårdskommittén (SOU 1946:37) som föreslagit att en socialförsäkringsöverdomstol borde utredas.

Möllers förslag på organisation av olycksfallsförsäkringen 1926 åskådliggör hans kritik mot den traditionella byråkratin. Centralorganisationen skulle inte vara Riksförsäkringsanstalten utan en organisation som mer påminde om ett privat företag. Möller menade i riksdagsdebatten att statsmakten inte skulle vara rädd för att ”lära av det privata företagarlivets organisationstalanger” (Protokoll FK 1926:38 s.4).

Utanför det sociala trygghetssystemet finner vi också en första ansats till social bostadspolitik under Möllers första period som socialminister. Under första världskriget hade det införts en hyresreglering. För att regleringen inte skulle leda till en alltför stark minskning av bostadsproduktionen infördes år 1920 ett tillfälligt bostadslån i form av en så kallad sekundärkredit. Hyresregleringen togs bort 1923 och då skulle enligt intentionerna bostadslånet tas bort och marknaden skulle styra bostadsproduktionens omfattning och inriktning. Möller menade emellertid i en motion till 1924 års riksdag att bostadslånet borde finnas kvar, att bostadslånefonden borde ökas samt att statlig långivning skulle bli ett permanent inslag i bostadspolitiken (Motion FK 1924:256). Enligt motionen fick många medborgare lida under

ett bostadselände, som kunde få ödesdigra verkningar för de uppväxande barnen. År 1925 lämnade han en proposition rörande bostadslånet. Även i denna underströk han bostadsfrågans sociala betydelse (Proposition 1925:202). För Möller stod det klart, något som han utvecklade i den följande riksdagsdebatten, att frågan om att skaffa sunda bostäder var ett av de viktigaste sociala spörsmål som man överhuvudtaget hade att pröva i industrialiserade länder och det fick inte bara vara en kristidsföreteelse (Protokoll AK 1925:41). Detta yttrande pekar framåt mot en senare social bostadspolitik. Den borgerliga riksdagsmajoriteten fällde emellertid Möllers förslag (Riksdagens skrivelse 1926:312).

Ännu en fråga med sociala förtecken engagerade Möller, nämligen lagen om åtta timmars arbetsdag. Denna lag, som riksdagen antagit år 1919, var provisorisk och Möller föreslog riksdagen att den skulle permanentas (Proposition 1926:73). Detta accepterade inte riksdagen utan lagen fick fortsatt gälla under fyra år (Riksdagens skrivelse 1926:218). Först år 1930 blev arbetstidslagen permanent.

Gustav Möllers första period som socialminister var fylld med socialpolitiska nederlag. Det som emellertid verkar sannolikt är att Möller under den tiden blev varse om den sociala trygghetens betydelse för befolkningen och att detta skulle bli en viktig valfråga (Elmér 1960; Hecló 1974). Som partisekreterare var Möller ansvarig för Socialdemokraternas valkampanjer. I 1924 års valbroschyr fick socialförsäkringsfrågor ett mycket litet utrymme (Möller 1924). Det samma gäller Möllers tal vid partikongressen i juni 1924, då valfrågorna diskuterades (SAP 1924). Bland annat nämndes exempelvis inte pensionsfrågan explicit vare sig i broschyren eller i talet. Broschyren inför 1926 års val präglades däremot helt av socialförsäkringsfrågor och bär den talande titeln *Arbetslöshetsförsäkringen jämte andra sociala försäkringar* (Möller 1926).

Det man också kan se är att Möllers socialpolitiska ambitioner har tagit form under perioden 1924–26 och att detta i senare parlamentariska lägen skulle leda till ett omfattande socialt reformarbete.

Referenser

- Edebalk, Per Gunnar (1996) *Välfärdsstaten träder fram: svensk socialförsäkring 1884–1955*. Lund: Arkiv
- Edebalk, Per Gunnar (2017) "CSA, G.H. von Koch och ålderdomshemmen". I Swärd, Hans & Edebalk P.G. (red) *Socialt arbete och socialpolitik – om Centralförbundet för socialt arbete och dess betydelse*. Lund: Studentlitteratur
- Elmér, Åke (1960) *Folkpensioneringen i Sverige*. Lund: Gleerups
- Erlander, Tage (1972) *1901–1939*. Stockholm: Tidens förlag
- Erlander, Tage (1981) "Samverkan eller strid: Gustav Möllers ställningstagande vid Stripakonflikten" *Tiden* 1981:1
- Hecló, Hugh (1974) *Modern Social Politics in Britain and Sweden: from relief to income maintenance*. New Haven & London: Yale University Press
- Isaksson, Anders (2002) *Per Albin: III Partiledaren*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Johansson, Peter (2003) *Fast i det förflutna: institutioner och intressen i svensk sjukförsäkringspolitik 1891–1931*. Lund: Arkiv
- Jönsson, Nine Christine & Lindblom, Paul (1987) *Politik och kärlek: en bok om Gustav Möller och Else Kleen*. Stockholm: Tidens förlag
- Kooperatören*
- Larsson, Ulf (utg) (2011) *Per Albin Hanssons anteckningar och dagböcker 1929-1946*. Handlingar 34. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia
- Lindeberg, Sven-Ola (1968) *Nöd hjälp och samhällsneutralitet: svensk arbetslöshetspolitik 1920 – 1923*. Lund: Scandinavian University Books
- Lindqvist, Rafael (1990) *Från folkrörelse till välfärdsbyråkrati: det svenska sjukförsäkringssystemets utveckling 1900–1990*. Lund: Arkiv
- LO (1922) *Berättelse över Landsorganisationens i Sverige verksamhet år 1921*. Stockholm: Landsorganisationen
- Metallarbetaren*
- Möller, Gustav (1924) *Vad vi vilja: en socialdemokratisk appell till väljarna*. Stockholm: Tidens förlag

- Möller, Gustav (1926) *Arbetslöshetsförsäkringen jämte andra sociala försäkringar*. Stockholm: Tidens förlag
- Möller, Gustav (1926a) "Ett fall och en uppståndelse" *Tiden* 1926:4
- Möller, Gustav (1926b) *Stripa och regeringskrisen*. Stockholm: Tidens förlag
- Möller, Gustav (1928) *Humanitet och arbetslöshet*. Stockholm: Tidens förlag
- Nyström, Per (1983) *I folkets tjänst: historikern, journalisten och ämbetsmannen Per Nyström*. Stockholm: Ordfront
- Riksdagens protokoll jämte bihang*
- Rothstein, Bo (2010) *Den socialdemokratiska staten: reformer och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Andra upplagan. Lund: Arkiv
- SAP (1924) *Protokoll vid Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis tolfte kongress i Stockholm den 6–11 juni 1924*
- Schön, Lennart (2014) *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Lund: Studentlitteratur
- Socialförsäkringskommittén I (1919) *Betänkande och förslag angående allmän sjukförsäkring*
- SOU 1922:59 *Betänkande och förslag angående offentlig arbetsförmedling och statsbidrag till arbetslöshetskassor*
- SOU 1925:8 *Betänkande med utredning och förslag angående socialförsäkringens organisation*
- SOU 1925:29 *Betänkande med förslag till motverkande av arbetslöshet genom anordnade av allmänna arbeten*
- SOU 1928:9 *Betänkande och förslag angående arbetslöshetsförsäkring, arbetsförmedling och reservarbeten*
- SOU 1934:18 *Betänkande med förslag rörande revision av den allmänna pensionsförsäkringen*
- SOU 1946:37 *Förslag angående folkpensioneringens administrativa handhavande*
- Svensson, Waldemar (1972) *C. G. Ekman. Frisinnad hövding. Nykterhetsman. Statsman*. Stockholm: Frisinnad Tidskrifts Förlag
- Wigforss, Ernst (1951) *Minnen II*. Stockholm: Tidens förlag

www.soch.lu.se

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
SE-221 00 Lund
+46 46-222 00 00
www.lu.se